

ність Австрії і комендантом Хотинської фортеці призначено німецького полковника Бланка, пізніше генерала Філіо [1, с.442].

Андрій Пташинський закінчив свій журнал 1793 року, коли подав у відставку, прослуживши в кам'янецькому гарнізоні 25 років.

Юзеф Ролле, відомий знавець подільської старовини, винайшов журнал у подільського поміщика Антона Раціборського. 1880 року у перекладі з польської мови в газеті «Подольские епархиальные ведомости» були надруковані уривки з рукопису під назвою «Подольская старина».

Джерела та література:

1. Д-р І. Ролле. «Подольская старина»// Подольские епархиальные ведомости. – 1880. – Каменец-Подольский – с.658
2. Русско-турецкие войны 17-19 вв // Советская Историческая Энциклопедия. – том 12. – Москва, 1969. – с.971
3. Русско-турецкие войны 17-19 вв // Советская Военная Энциклопедия. – том 7. – Москва, 1979. – с.687
4. Сокирко О. Лицарі другого сорту. –Київ, 2006. – с.279

Дмитро БУДЗАН
(Хотин)

ХОТИНЩИНА НАПРИКІНЦІ XVIII – В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТОЛІТТЯ

Кінець XVIII ст. характеризується зростанням могутності Російської імперії, агресивності її зовнішньої політики. Вона загарбала більшу частину українських земель.

Чималу роль у реалізації загарбницьких намірів Росії щодо України відіграли поділи Польщі. Скориставшись нестабільністю внутрішньополітичної ситуації в цій країні, Росія разом з Австрією та Прусією у 1772 році підписали акт про поділ польських земель. Від Польщі були відокремлені Помор'я, частина Великопольщі, Малопольща і Галичина, Східна Білорусь. До Австрії відійшла частина Галичини, згодом була приєднана і Буковина, військова розвідка якої протягом кількох років пильно вивчала територію нинішнього Хотинського району. Адже одержавши Галичину, Австрія перенесла свій східний кордон на Збруч, який впадає у Дністер неподалік від Хотина. Віденським політикам кортіло приєднати до Габсбургських володінь стратегічно вигідну Хотинську височину, щоб таким чином прикрити з флангу не лише Галичину, але й Буковину, яку вони планували включити до складу Австрії.

Картографи австрійського генерального штабу на чолі з капітаном фон Мігом зняли детальну топографічну мапу території, розташованої між Хотиною і Снятином. На цій мапі остаточно завершений навесні 1774 року Хотинська височина позначена великими літерами «BUKOWINA» [1, с.124].

Отож, за згодою головнокомандуючого росіян – Румянцева, якого австрійці підкупили, їх військо у вересні 1774 року окупувало «...Чернівцький, Сучавський і північну частину Хотинського, а саме села Онут, Баламутівка, Ржавинці, Колінківці, Перебиківці, Рухотин, Рашків, Гордівці і Пригородок». Турки повернувшись до Хотина не наважились витіснити царські підрозділи з території нахіє.

Під час австрійсько-турецьких переговорів у Стамбулі навесні 1775 року представники Австрії наполягали на тому, щоб провести кордон по лінії Пригородок – Чорнівка.

Лише 2 липня 1776 року було підписано Баламутівську конвенцію, згідно з якою цісарське військо вийшло за межі Хотинщини. Кордон

між Османською і Габсбургською імперіями у межах річки Дністра і Пруту проліг майже прямою лінією від Онута до Новоселиці.

Проте цісар Австрії Йосиф II не полишав думки про приєднання Хотинщини до своїх володінь. Така нагода трапилась під час російсько-австрійсько-турецької війни 1787-1791 рр. Галицько-Буковинський корпус цісарського війська під командуванням принца Й. Кобурга за підтримки російських частин блокував Хоїнську фортецю у травні 1788 р. і після запеклих боїв змусив її заложити капітулювати на почесних умовах.

29 вересня 16 тисяч турецьких військовослужбовців і цивільних, забравши рухоме майно, покинули Хотин.

Управителем окупованої території було призначено фельд-майора графа Конто. За погодженням з урядом Росії Хотинщину було приєднано до Австрії як «Хотинську марку» у складі Буковинського округу (грудень 1788 р.) Її очолив спеціальний комісар (крайкомісар) барон фон Дікке, який був підпорядкований Чернівецькому окружному старості.

Австрійська адміністрація негайно збрала статистичні відомості про Хотинщину. Було встановлено, що на території марки є 162 села, 3 містечка, 1 місто, фортеця, 11 фільварків. У цих населених пунктах проживала 7051 родина, у тому числі 322 у Хотині.

Жодних громадських закладів, окрім однієї невеличкої школи на території марки не було. Австрійська влада навесні 1789 року заснувала лікарню, налагодила діяльність митниць, призначила лісничих і почала організовувати лісове господарство. Турецьку мечеть було переобладнано на католицьку церкву, в якій правили два священники.

Та вся ця діяльність тривала недовго, бо війни з революційною Францією поставили Австрію у скрутне становище і не дозволили їй втримати Хотинщину. Османська імперія погрожувала відновити воєнні дії, тому цісарські дипломати домовилися з турками про повернення загарбаної території. Наприкінці лютого 1793 року австрійське військо і цивільні чиновники покинули «Хотинську марку», яка припинила своє існування [2, с.27]. До Хотина повернулася турецька влада, яка втрималась до 1806 року, коли розпочалась нова російсько-турецька війна. Вже на початку XIX ст. царська армія оволоділа Хотинською фортецею і утримувала її до підписання Бухарестського мирного договору 1812 року, за умовами якого уся територія між Дністром і Прутом (у тому числі Хотинщина) увійшла до складу Російської імперії. Проте росіяни одразу ж після взяття Хотина почали ліквідовувати тут ознаки турецької присутності.

Архівні «Клірові відомості» за 1811 рік, які містять цікаві дані про стан православної церкви в краї, дозволяють оцінити весь період перебування Хотинщини під турецькою владою. Для місцевого населення – українців та молдован – турецький гніт був надзвичайно важким. Однак варто враховувати і конкретні історичні факти: турецька адміністрація у 1715 році застала Хотинщину майже спустошеною. Навіть в половині з 93-х сіл не проживало населення. А в тих селах де залишалося місцеве населення було вкрай важко – люди залишились беззахистними перед розгнзваною та деморалізованою воячиною, бо молдавські воєводи не могли забезпечити навіть елементарний правопорядок і спокій у своїх володіннях. Минуло 90 важких, сповнених війнами років.

Що ж залишила після себе турецька влада? 162 села, 3 містечка і одне впорядковане місто з кам'яними мечетями, брукованими вулицями і затишними фонтанами. Це не є перебільшенням. Відомий письменник О.Афанасьєв-Чужбинський, який вивчав Хотинщину в середині XIX ст., писав: «...тут не зосталось уже слідів турецького володарювання, але місцями збереглися ще прекрасні сади і фонтани, влаштовані турками...».

І під цим турецьким пануванням понад сім тисяч родин вільно сповідували свою віру і називали себе «русинами», як і їхні далекі предки за часів Київської Русі. Турки не робили спроб повернути місцеве населення у мусульманство і не втручались в його духовне життя. Згідно з «Кліровими відомостями» у багатьох селах ще в період існування нахії збудовано нові церкви, священниками в яких були місцеві уроженці або вихідці із сусідніх подільських чи галицьких повітів. (с. Рашків, Рукшин – Свято-Дмитрівська церква та Успенська церква).

Турецьке панування на Хотинщині не було таким жакливим і нестерпним, як намагаються довести російська, а відтак радянська пропаганда, яка мала на меті, будь-що впровадити загарбницьку політику російського царизму, зображаючи її як «визвольну місію» щодо православного «руського» чи «слов'янського населення». В усякому разі, як свідчить О.Афанасьєв-Чужбинський, населення Хотинщини згадувало про турецьку добу загалом позитивно.

«З розповідей цих» - зазначав дослідник - «однак, можна зробити висновок, що селянам тоді було добре, що вони не зазнавали жодних утисків, за винятком однієї обставини: ні красивої дружини, ні

гарненької дочки не можна було втримати в хаті – турки їх неодмінно переманювали і навертали в магометанство» [1, с.129-130].

Безумовно перебування Хотинщини під владою Молдовського князівства і Османської імперії значно вплинуло на історичну долю місцевого населення. Цей вплив позначився насамперед у топонимії краю. Вже згадувалась назва села Анадоли, яка є турецького походження.

Молдавсько-турецька доба позначилась і на таких назвах, як Атаки (від. молд. «отак» – табір, курінь), Дарабани (від молд. «дарабан» – піхотинець), Лівинці (від тур.-молд. «левсити», «левенець» – кіннотник), Кишло-Замжієве – Подвіп'ївка, кишло-Зелене – Зелена, Кишло-Неджимове – Оселівка, кишло-Солієве – Подвірне. Всі ці назви пов'язані із турецьким словом «казарма», «комора» та іменами турецьких командирів Замжія, Неджима, Солія, які наглядали за відповідними селами.

Не важко помітити, що перелічені топоніми так чи інакше пов'язані з військом (табір, піхотинець, кіннотник, казарма).

Завойовники приходять, панують але раніше чи пізніше забираються геть, а місцева людність залишається у своїх селах, у рідних селах, на прабатьківській землі. Отак і Хотинщина упродовж віків залишалася тим чим вона була, – часткою слов'янської України-Русі, яка під чужоземним пануванням зберегла свій український характер.

Джерела та література:

1. Добржанський О., Макар Ю., Масан О. Хотинщина: історичний нарис – Чернівці: Молодий буковинець, 2002.
2. Гайсенюк Я.С. Рукшин і рукшинці. – Чернівці: Букрек, 2005.
3. Ботушанський В., Гайсенюк Я. З історії селянських поземельних товариств Хотинського повіту Бессарабії в кін. XIX – поч. XX ст. // Питання історії України. – Чернівці: Золоті литаври, 2000 – Т.4.
4. Добржанський О. Суспільно-політичне життя Хотинщини в XIX – поч. XX ст. // Хотину 1000 років Матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченої 1000-літтю Хотина. – Чернівці: Прут, 2000.
5. Історія міст і сіл Української РСР: Чернівецька область. – К: УРЕ, 1969.
6. Історія України. – Львів: Світ, 1996.

Віктор САНДУЛЯК
(Хотин)

ВОЄННІ ПОДІЇ 1788 РОКУ ПІД ХОТИНОМ (ЗА ДЖЕРЕЛАМИ ОЧЕВИДЦІВ)

У 1787 році російська імператриця Катерина II здійснила тріумфальну подорож до Криму. Її супроводжували представники іноземних дворів та австрійський імператор Йосиф II, а на Дніпрі зустрів польський король Станіслав-Август. Імператриця продемонструвала продовження активної зовнішньої політики на півдні. Росія готувалася до війни з Туреччиною і такий хід мав підкреслити, що вона не допустить перегляду умов Кючук-Кайнарджийського мирного договору 1774 року та відновлення Кримського ханства. Це також мало свідчити про те, що позицію імператриці підтримують союзники.

Катерина II діяла рішуче. «Булгакову, нашому министру при Оттоманской Портѣ, приказано было подать ноту, въ которой, между прочимъ, требовано: чтобы Турція позволила имѣть консула в Варнѣ: чтобы признала Ираклія русскимъ вассаломъ, чтобы обуздала татаръ закубанскихъ, беспокоившихъ набѣгами границы Россійской имперіи, чтобы объяснила о военныхъ своихъ приготовленіяхъ и чтобы отвѣт на все это данъ былъ безъ замедленія» [1, с.66-67].

Османська імперія, бажаючи скористатись з несприятливих обставин, що склалися, на той час, для Росії: неврожай, що призвів до голоду в ряді районів країни; різке загострення відносин зі Швецією, що не давало змоги Росії використовувати у війні з Туреччиною Балтійський флот, як це було під час російсько-турецької війни в 1768-1774 роках, відхилила цей, явно провокаційний ультиматум Росії. «Диванъ вмѣсто отвѣта объявилъ войну Россіи, 5 августа, и заключилъ нашего посланника Булгакова въ Семибашенный замокъ. По полученіи сего извѣстія, императрица выдала манифестъ о войнѣ противъ турокъ. Равно, какъ скоро дошло извѣстіе до императора Іосифа, такъ и онъ объявилъ войну Оттоманской Портѣ» [1, с.67-68].

Починаючи війну, Туреччина мала намір головними силами наступати в Правобережній Україні та, одночасно, висадити великі десанти в Криму, в гирлі Дніпра і на Чорноморському узбережжі Кавказу (рис. 1).